

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI FAVQULODDA VAZIYATLAR VAZIRLIGI
QUTQARUVCHILARINING PSIXOLOGIK TAYYORGARLIGI
ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ПОДГОТОВКА СПАСАТЕЛЕЙ МИНИСТЕРСТВА ПО ЧС
РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН
PSYCHOLOGICAL TRAINING OF RESCUERS OF THE MINISTRY OF
EMERGENCY SITUATIONS OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Maxmudov Alimjon Abdualiyevich,
Fuqaro muhofazasi instituti kafedra katta o‘qituvchisi
Nusratillayeva Gulchehra Kamoliddinovna - Chirchiq Davlat pedagogika
universiteti 2-bosqich magistranti

Annotatsiya: maqolada O‘zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlar vazirligi qutqaruvchilari psixologik tayyorgarligining umumiy maqsadi, mazmuni va usullari keltirilgan. Umumiy, maxsus va maqsadli psixologik tayyorgarliklarni o‘tkazish tartibi yoritilgan. Vazirlik tizimida qutqaruvchilarning kasbiy psixologik tayyorgarlik kurslarini tashkillashtirish va o‘tkazish ahamiyati ko‘rsatilgan.

Kalit so‘zlar: psixologik tayyorgarlik, Boshlang‘ich tayyorgarlik va malaka oshirish markazi, kasbiy mehnat sharoitlari, psixologik mashg‘ulotlar.

Аннотация: в статье представлены общая цель, содержание и методы психологической подготовки спасателей МЧС Республики Узбекистан. Разъясняется порядок проведения общей, специальной и целевой психологической подготовки. Показана важность организации и проведения курсов профессиональной психологической подготовки спасателей в системе министерства.

Ключевые слова: психологическая подготовка, центр первичной подготовки и повышения квалификации, профессиональные условия труда, психологическая подготовка.

Abstract: the article presents the general goal, content and methods of psychological training of rescuers of the Ministry of Emergency Situations of the Republic of Uzbekistan. The procedure for conducting general, special and targeted psychological training is explained. The importance of organizing and conducting professional psychological training courses for rescuers in the ministry system is shown.

Key words: psychological training, primary training and education center, professional working conditions, psychological training.

O'zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlar vazirligi qutqaruvchilarining psixologik tayyorgarligining umumiy maqsadi mutaxassislarning kasbiy muhim fazilatlarini samarali shakllantirish va rivojlantirish uchun shart-sharoitlarni ta'minlash, aqliy va kasbiy salomatlikni saqlash uchun sharoit yaratish, shuningdek, professional uzoq umr ko'rishga erishish hisoblanadi.

Psixologik tayyorgarlik mazmuni va usullari bo'yicha umumiy, maxsus va maqsadli turlarga bo'linadi.

1. Umumiy psixologik tayyorgarlik mutaxassislar tomonidan xizmat vazifalarini bajarish sharoitida va favqulodda vaziyatlarda kasbiy vazifalarni samarali bajarish uchun zarur bo'lgan psixologiya sohasidagi bilim, ko'nikma va malakalarni egallashni nazarda tutadi. Qutqaruvchilar bilan malaka oshirish jarayonida o'tkaziladigan nazariy mashg'ulotlarni umumiy tayyorgarlik deb tasniflash mumkin.

2. Maxsus psixologik tayyorgarlik mutaxassislarning psixologik barqarorligini rivojlantirishga qaratilgan. Bu masalalar to'siqlar kursi va jismoniy tarbiya mashg'ulotlarini o'tish jarayonida hal qilinadi.

3. Maqsadli psixologik tayyorgarlik mutaxassisning muayyan vaziyatda harakat qilishga psixologik tayyorgarligini rivojlantirishni o'z ichiga oladi. Masalan, ma'lum bir favqulodda vaziyat oqibatlarini bartaraf etishga jo'nab ketishdan oldin.

Ta'kidlash lozimki, ФББ "Boshlang'ich tayyorgarlik va malaka oshirish markazi"da ta'lim olish jarayonida psixologik tayyorgarlik uchun ajratilgan vaqt ichida barqaror kasbiy ko'nikmalarni, masalan, aqliy o'zini o'zi boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirish va shakllantirish mumkin emas. Shuning uchun, malaka oshirish va qayta tayyorlash kursning amaliy yo'nalishi ko'nikmalarni keyingi xizmat faoliyati davomida mustaqil ravishda rivojlantirish uchun tashabbuskorlikni shakllantirishga qaratilishi lozim.

Agar biz psixologik tayyorgarlik kursini o'rganish uchun tashabbuskorlik haqida gapiradigan bo'lsak, unda birinchi navbatda, qutqaruvchilar tomonidan navbatchilikni o'tash paytida va favqulodda vaziyatlarni bartaraf etishda ishtirok etish jarayonida, shuningdek, favqulodda vaziyatlar oqibatida jabrlanganlar orasida ruhiy zo'riqishlar sabablarini tushuntirish bo'yicha mashaqqatli ishni bajarishimiz kerak. Shu bilan birga, insonning ekstremal sharoitlarda yuzaga keladigan psixologik stress oqibatlarini psixologik tayyorgarlik, reabilitatsiya va relaksatsiya orqali kamaytirish mumkinligini alohida ta'kidlash lozim.

Albatta, agar qutqaruvchilarning kasbiy mehnat sharoitlari ko'plab kuchli stress omillari bilan bog'liq bo'lsa, unda bunday sharoitda ishlashning ruhiy salomatlik uchun salbiy oqibatlarini ko'pincha o'z-o'zidan tuzatilishi amrimahol. Biroq, salbiy holatlarni rivojlanishini va mavjud zo'riqishlarning oqibatlarini kamaytirish mumkin va zarur. Buning uchun faqat qutqaruvchining xohishi va psixologlar bilan hamkorlik qilishga tayyorligi talab qilinadi.

Psixologik tayyorgarlik kurslari kasbiy faoliyat xususiyatlari bilan bog'liq buzilishlarning rivojlanish ehtimoli va zo'riqishlarni kamaytirishning samarali vositasidir. Psixologik tayyorgarlik doirasidagi o'xshash mazmundagi ishlar qutqaruvchilarning psixologlar bilan hamkorlik qilishga tayyorligini shakllantirishga va psixologik bilimlarni kasbiy faoliyat tarkibiga kiritishga sezilarli hissa qo'shishi kerak. Biroq, sinovdan yaxshi o'tgan qutqaruvchi, keyingi tayyorgarlik bosqichida, o'zini o'zi boshqarish yoki jabrlanganlar bilan ishlashning texnikasi va usullarini eslab qolishda qiyinchiliklarga duch keladigan vaziyatni tasavvur qilish qiyin emas.

Boshqacha bo'lishi ham mumkin: mutaxassis keyingi kursga muayyan muammolarni hal qilish misollari bilan keladi, o'z-o'ziga psixologik yordam ko'rsatish va g'ayrioddiy vaziyatlarda qurbonlarni qo'llab-quvvatlash variantlarini mustaqil ravishda topadi. Bizning fikrimizcha, ikkinchi variant oldingi psixologik tayyorgarlik kursida olingan bilim, malaka va ko'nikmalar qutqaruvchining kasbiy faoliyati tarkibiga kiritilganligini ko'rsatishi mumkin. Bu variant, albatta, afzalroqdir va psixologik trening kursini juda samarali deb baholashga imkon beradi.

Ushbu yondashuvning xususiyatlaridan kelib chiqib, biz ba'zi tamoyillarni shakllantirishimiz mumkin, ularga qat'iy rioya qilish amalga oshirilayotgan ish samaradorligi uchun zarur shartlar hisoblanadi:

1. Qutqaruvchilarning psixologik amaliyoti holatidan qat'iy nazar, ularning kasbiy tajribasining ahamiyati ustuvor hisoblanadi.

2. O'tmish tajribasi bugungi kunda tahlil qilish va shu osnoda kelajakda psixologik amaliyot bilan bog'langan holda bilim va ko'nikmalarni takomillashtirishga asos bo'ladi.

3. Har bir ishtirokchining tayyorgarlik darajasini qanday bo'lsa shunday qabul qilish. Qutqaruvchining ushbu masalaga qiziqishining mavjudligi o'z-o'zidan bir qadriyatdir.

4. Har kim o'z fikriga ega. Shu munosabat bilan mashg'ulotlarni o'zgacha uslubda (interfaol) o'tish.

Bunda darslarning turli shakllaridan foydalanish tavsiya etiladi: rolli o'yinlar, biznes o'yinlari, o'quv elementlari bilan seminar va boshqalar. Ko'rgazmali qurol sifatida favqulodda vaziyatlardan olingan foto va video materiallardan foydalaniladi. Ushbu yondashuvning maqsadga muvofiqligi qanday?, degan o'rinli savol tug'iladi. Bu savolga javob berish uchun qutqaruvchilarning yangi jihozlar va unga birlashtirilgan ko'rsatmalar bilan tanishish holatini ko'rib chiqamiz. To'g'ri harakatlar va ushbu uskunadan o'z vaqtida foydalanish amalda faqat unga birlashtirilgan ko'rsatmalar bilan tanishish va hatto eslab qolishni anglatmaydi. Inson

bunday narsalarga o'quv sharoitida asbob-uskunalarini qayta-qayta ishlatish orqali erishadi.

Xuddi shu tamoyil psixologik mashg'ulotlarda, ya'ni ishtirokchilar tomonidan olingan bilimlarni amaliy rivojlantirishda kuzatiladi. Qutqaruvchilar ishining o'ziga xos xususiyatlari ko'pincha shoshilinch va tezkor qaror qabul qilishni o'z ichiga oladi. Bunday vaziyatlarda faqat nazariy tayyorgarlik etarli emas. Darsda rolli o'yinlar va simulyatsiya qilingan vaziyatlar orqali olish mumkin bo'lgan amaliy ko'nikma va malakalar bilan bilimlarni mustahkamlash kerak. Ushbu yondashuv va ish tamoyillari doirasida, misol sifatida, biz qutqaruvchilarning psixologik tayyorgarligi kursiga kiritilgan rolli o'yinlardan birini ko'rib chiqamiz - "Favqulodda vaziyat o'chog'ida izolyatsiya qilingan "jabrlanuvchi" bilan muloqot".

Ushbu mavzu juda dolzarb bo'lib, bunga yong'in, yo'l transport hodisalari, zilzila oqibatida bino va inshootlar konstruksiyalarini qulashi va boshqa holatlarni kiritish mumkin. Qutqaruvchik amaliyoti shuni ko'rsatadiki, "jabrlanuvchi"larning ko'pchiligi favqulodda vaziyat o'chog'idan olib chiqilgan zahoti halok bo'lishadi va har doim ham olgan jarohatlari natijasida emas. Bunga misol qilib, 2023 yil Turkiyada sodir bo'lgan zilzila oqibatlarini bartaraf qilish jarayonidagi bir holatini keltirish mumkin, o'shanda qutqaruvchilar ikki kun davomida vayronalar ostidan o'z hushida bo'lgan odamni olib chiqish uchun ishlaganlar. Ular "jabrlanuvchi" bilan aloqada bo'lisgan, navbatma-navbat, tanaffuslarsiz ishlashgan. Hamma harakatlar insonni qutqarish uchun qilingan. Erkak kishini olib chiqishga erishildi, ammo qutqarib bo'lmadi, u shifokorlarga topshirilganda vafot etdi. Yuqorida tasvirlangan vaziyat, afsuski, qutqaruvchilar amaliyotidagi yagona holat emas. Nima uchun bu sodir bo'lmoqda? Inson o'z oldiga maqsad qo'yadi va unga erishish uchun bor kuchi bilan harakat qiladi. Bunday holda, asosiy va, qoida tariqasida, yagona maqsad - bu dahshatli tushni tugatish uchun hamma narsani qilishdir! Jabrlanuvchi o'zini qutqarish uchun bor kuchini sarflaydi, tanasining ichki zaxiralarini safarbar qiladi. Uning uchun hozir yashash, sevish, yaratish emas, omon qolish muhim... Keyin nima bo'ladi? "Jabrlanuvchi" qutqarildi. Dahshatli

tush tugadi, u yorug'likni ko'rdi. Ko'pincha bu odam o'ziga bog'liq bo'lgan hamma narsani qildim, endi boshqalar (qutqaruvchilar, shifokorlar) qolganlari bilan shug'ullanishadi deb hisoblaydi.

Aynan shu bosqichda jabrlanuvchi keyingi voqealar uchun javobgarlikdan xalos bo'ladi - boshqa kurashadigan hech narsa yo'q, asosiy maqsadga erishildi. Endi u nihoyat dam olishi va ... o'lishi mumkin. Qutqaruvchilarning bunday daqiqalarda o'zlarini qanday his qilishlarini tasavvur qilish mumkin - ular nafaqat odamni olib chiqish uchun barcha mumkin bo'lgan va imkonsiz harakatlarni amalga oshirishgan, balki butun ish davomida u bilan aloqada bo'lganlar. Shunday vaziyatda bo'lgan qutqaruvchi o'ziga qayta-qayta savollar beradigan holatlar tez-tez uchrab turadi: "Men odamning omon qolishi uchun hamma narsani qildimmi? Men hamma narsani to'g'ri qildimmi?"

Psixologik tayyorgarlik mashg'ulotlarida "jabrlanuvchi" bilan qanday aloqada bo'lish kerakligi o'rgatiladi. "Jabrlanuvchi" bilan ishlashning isbotlangan, eng samarali strategiyalarini shakllantirish qutqaruvchiga jabrlanuvchi bilan ishlashda xatolarga yo'l qo'ymaslik imkonini beradi va salbiy oqibatlar yuzaga kelganda, unga savolga aniq javob berishga imkon beradi.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash lozimki, Favqulodda vaziyatlar vazirligi qutqaruvchilarining psixologik tayyorgarligi muhim yo'nalishlardan biri hisoblanib, kasbiy faoliyatni samarali amalga oshirish uchun zarur bo'lgan bilim, malaka va ko'nikmalarni o'zlashtirishni o'z ichiga oladi. Ushbu malaka va ko'nikmalarni favqulodda vaziyatlar oqibatlarini bartaraf qilish jarayonida qo'llash orqali jabrlanganlar hayotini saqlab qolishga erishiladi.

Adabiyotlar:

1. Abdullayev I.K. Turmush tarzi va inson salomatligi. –T.: 2006
2. Axmedov, A. (2022). The negative effect of internet gambling on youth psychology. Asian Journal of Multidimensional Research, 11(5), 76-79 8.

3. Oila psixologiyasi. Akademik litsey va kasb-hunar kollejlari o'quvchilari uchun darslik. /Prof. F.B.Shoumarov tahriri ostida. - Toshkent, 2008

4. Mamatkozimovich A. F. et al. Yoshlarni O'z-O'zini Boshqarishning Psixologik Mexanizmini Shakllantirish // " ONLINE-CONFERENCES" PLATFORM. – 2021. – S. 164-167

5. Diyorugli, A. A. (2022). The negative effect of public culture on youth consciousness and its social psychological features. Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities, 12(5), 289-291.

6. <https://psihologicheskaya-podgotovka-spasateley-mchs-rossii>

7. <https://psihologicheskie-osobennosti-uchebno-boevoy-deyatelnosti-sotrudnikov-gosudarstvennoy-protivopozharnoy-sluzhby-mchs-rossii>

8. <https://cyberleninka.ru/article/n/oilada-so-lom-turmush-tarzini-shakllantirishning-izhtimoiy-psihologik-hususiyatlari>.

9. <https://interscience.uz/index.php/home/article/download/82/67/289>.